

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

САДОВЕНКО СВІТЛАНА ГЕННАДІЇВНА

УДК: 377.36.091.12:005.336.5]:159.923.2(043.5)

АНОТАЦІЯ
РОЗВИТОК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
ВИКЛАДАЧІВ СПЕЦІАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН ТЕХНІЧНОГО
КОЛЕДЖУ

01 Освіта/Педагогіка

015 Професійна освіта (за спеціалізаціями)

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії.
Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

С. Г. Садовенко

Науковий керівник: Локарева Галина Василівна,
доктор педагогічних наук, професор

ЗАПОРІЖЖЯ – 2023

АНОТАЦІЯ

Садовенко С. Г. Розвиток психолого-педагогічної компетентності викладачів спеціальних дисциплін технічного коледжу. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями). – Запорізький національний університет, Запоріжжя, 2023.

У дисертаційній роботі досліджено проблему формування та розвитку психолого-педагогічної компетентності викладачів спеціальних дисциплін технічного коледжу; запропоновано авторський підхід до практичного розв'язання цієї проблеми, що полягає в імплементації у систему науково-методичної роботи педагогічної технології та умов її ефективної реалізації.

Теоретичний аналіз здобутків сучасних науковців дозволив розкрити сутнісні характеристики дефініцій понять «компетентність», «педагогічна компетентність», «педагогічне спрямування» (педагогічна спрямованість), «професійна компетентність», «професійний розвиток», «професійно-педагогічна компетентність», «соціокультурна компетентність», «психолого-педагогічна компетентність» та дослідити зумовленість їх взаємовпливу у педагогічній діяльності викладача. Виявлено, що поняття «компетентність» в різних галузях знань, а саме соціально-культурній, психологічній, педагогічній, представлено дуже широко, що дозволило уточнити його зміст. Ключове поняття нашого дослідження «компетентність» розуміємо як інтегровану якість особистості, що має сформовану структуру знань, умінь, навичок та досвіду, завдяки яким людина може вирішувати проблеми певної сфери діяльності з позитивним результатом.

Представлено дефініцію понятійного конструкту «психолого-педагогічна компетентність викладачів спеціальних дисциплін технічного коледжу», що містить основне змістовне наповнення цього феномену, як

комплексне утворення, яке є визначальною професійною характеристикою педагогічної діяльності викладача, що впливає на спроможність педагога діяти професійно в різних психологічних умовах, на володіння глибокими знаннями з предмету та сучасними методиками викладання, на виконання управлінських функцій на високому організаційному рівні, здатність викладача до комунікації з усіма учасниками освітнього процесу, на прогнозування очікуваних результатів своєї діяльності, на вміння об'єктивного аналізу власної роботи та прагнення до самовдосконалення.

Інтеграція результату наукових розвідок сучасних вчених, понятійно-категоріальний аналіз конструкту дали можливість розкрити визначальну роль психолого-педагогічної компетентності у педагогічній діяльності, а також виокремити її складові як психолого-комунікативну, педагогічну (предметну, дидактичну, методичну), управлінську, проєктивно-прогностичну та рефлексивно-педагогічну компетентності та визначити її структурні компоненти: мотиваційний, професійно-тезаурусний, діяльнісно-креативний і рефлексивний. Досліджено взаємозумовленість та взаємозв'язок компонентів та складових психолого-педагогічної компетентності, а саме: кожна складова містить всі визначені компоненти, тому формування та розвиток кожного компонента психолого-педагогічної компетентності генерує кожен її складову.

Проведений аналіз наукових джерел, нормативних документів доводить, що підготовленість випускника закладу вищої технічної освіти до педагогічної діяльності є недостатньою, тому формування та розвиток психолого-педагогічної компетентності відбувається у системі науково-методичної роботи закладу, куди приходять працювати майбутній викладач.

У дисертаційній роботі представлено науково-методичне забезпечення формування та розвитку психолого-педагогічної компетентності викладачів спеціальних дисциплін: технологію, алгоритм і організаційно-педагогічні умови їх впровадження у систему науково-методичної роботи технічного коледжу, побудованої на принципах неформальної освіти. Діагностичний

комплекс, що містить згруповані відповідно до показників і критеріїв методики, адаптовані автором (анкети, тести, діагностичні карти, опитувальники тощо), дозволив визначити рівні сформованості психолого-педагогічної компетентності викладача як початковий, достатній та високий за допомогою критеріїв (мотиваційно-ціннісного, когнітивного, виконавчо-педагогічного, рефлексивного) та притаманних кожному критерію показників.

Для розроблення педагогічної технології формування та розвитку психолого-педагогічної компетентності викладачів спеціальних дисциплін технічного коледжу зроблено теоретичний аналіз дефініцій «освітня технологія», «педагогічна технологія», «навчальна технологія» в сучасному науковому дискурсі, що уможливило вибір педагогічної технології як оптимальної форми реалізації завдань дослідження та дало підґрунтя для визначення змісту та структури технології.

Презентовано авторську педагогічну технологію, яка містить п'ять модулів: концептуальний, цільовий, змістовий, діяльнісно-процесуальний та оцінювально-результативний модулі, які забезпечили системність та поетапність процесу формування та розвитку психолого-педагогічної компетентності викладачів. Розроблений методично-тренінговий спецкурс «Розвиток педагогічної майстерності викладачів спеціальних дисциплін» став базовою формою технології та дозволив реалізувати її теоретико-методологічний, практичний та тренінговий змістові блоки.

Визначено організаційно-педагогічні умови ефективної реалізації представленої технології як складові діяльнісно-процесуального модуля: створення системи науково-методичної роботи, побудованої на принципах неформальної освіти, що забезпечує формування та розвиток психолого-педагогічної компетентності викладачів спеціальних дисциплін технічного коледжу; формування внутрішньої та створення зовнішньої мотивації викладачів спеціальних дисциплін до професійної діяльності у технічному

коледжі; запровадження у систему науково-методичної роботи сучасних інформаційних засобів і систем комунікації.

Здійснено експериментальну перевірку ефективності технології формування та розвитку психолого-педагогічної компетентності і організаційно-педагогічних умов, яка була проведена у чотири етапи: організаційно-підготовчий, пошуково-констатувальний, розвивально-формувальний, контрольнo-узагальнювальний. Впровадження технології та організаційно-педагогічних умов у систему науково-методичної роботи технічних коледжів відбувалось за розробленим алгоритмом, що уможливило спланований розвиток визначених складових і структурних компонентів психолого-педагогічної компетентності викладачів.

Презентовано алгоритм, який передбачав покрокову імплементацію технології: крок 1 – визначення мети та завдань технології; крок 2 – створення організаційно-педагогічних умов її ефективного впровадження у науково-методичну роботу коледжу; крок 3 – реалізацію базової форми технології у систему науково-методичної роботи, що містив 4 фази (організаційну, дві процесуально-інтегративні, поточно-коригувальну); крок 4 – оцінювання результативності (діагностика, аналіз результатів); крок 5 – прогнозування та перспективи.

Експериментально перевірено та доведено ефективність розробленої технології та визначених організаційно-педагогічних умов. Здобуто такі результати: в експериментальній групі (ЕГ) початковий рівень сформованості психолого-педагогічної компетентності викладачів становить 1,7 %, достатній – 84,4 %, високий – 14,0 %; у контрольній групі (КГ) початковий рівень виявлено у 21,8 % викладачів, достатній – у 67,6 %, високий – у 10,6 %. Зроблено порівняльний аналіз результатів констатувального і контрольного зрізів та досліджено динаміку розвитку рівнів сформованості психолого-педагогічної компетентності викладачів: початковий рівень в ЕГ знизився на -25,1 %, а в КГ на -5,6 %; достатній рівень в ЕГ підвищився на

+21,2 %, в КГ тільки на +5,0 %; високий рівень в ЕГ збільшився на +3,9 %, у КГ – на +0,6 %.

Розв'язані завдання, отримані результати дослідження продемонстрували правомірність покладеної в його основу гіпотези і методології, підтвердили ефективність технології та організаційно-педагогічних умов формування та розвитку психолого-педагогічної компетентності.

Виконане дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми формування та розвитку психолого-педагогічної компетентності викладачів спеціальних дисциплін технічних закладів фахової передвищої освіти. Перспективними напрямками подальшого дослідження вбачаємо: вивчення історичної ретроспективи розвитку педагогічних шкіл у технічній передвищій освіті, зокрема в українських та європейських технічних школах; аналіз можливостей формування та розвитку управлінської компетентності, як складової психолого-педагогічної, у керівників та членів адміністрації технічних коледжів та закладів професійної освіти; подальша розробка та обґрунтування методичного супроводу формування науково-аналітичної компетентності викладачів фахової передвищої освіти; дослідження інтеграції засобів інформальної освіти у систему науково-методичної роботи в умовах дистанційної та змішаних форм освітнього процесу для розвитку педагогічної майстерності викладачів закладів фахової передвищої освіти.

Ключові слова: компетентність, професійна діяльність, психолого-педагогічна компетентність, науково-методична робота, педагогічна технологія, педагогічна технологія формування та розвитку психолого-педагогічної компетентності, викладачі спеціальних дисциплін, організаційно-педагогічні умови, неформальна освіта.

ABSTRACT

Sadovenko S. H. Development of psychological and pedagogical competence of teachers of special disciplines of technical college. – Qualifying scientific work on manuscript rights.

Dissertation for obtaining the scientific degree of Doctor of Philosophy in specialty 015 Professional education (by specialization). – Zaporizhia National University, Zaporizhia, 2023.

The dissertation work the problem of formation and development of psychological and pedagogical competence of teachers of special disciplines of a technical college; the author's approach to the practical solution of this problem is proposed, which consists in the implementation of pedagogical technology and the conditions for its effective implementation into the system of scientific and methodological work.

The theoretical analysis of the achievements of modern scientists made it possible to reveal the essential characteristics of the definitions of the concepts «competence», «pedagogical competence», «pedagogical direction» (pedagogical orientation), «professional competence», «professional development», «professional-pedagogical competence», «socio-cultural competence», «psychological-pedagogical competence» and to investigate the conditions of their mutual influence in the teacher's pedagogical activity.

It was found that the concept of «competence» in various fields of knowledge, namely socio-cultural, psychological, pedagogical, is presented very widely; which made it possible to clarify its content. We understand the key concept of our research «competence» as an integrated quality of the personality, which has a formed structure of knowledge, abilities, skills and experience, thanks to which a person can solve the problems of a certain field of activity with a positive result. The definition of the conceptual construct «psychological- pedagogical competence of teachers of special disciplines of a technical college» is presented, which contains the main content of this phenomenon, as a complex

formation, which is a defining professional characteristic of the teacher's pedagogical activity, which affects the teacher's ability to act professionally in various psychological conditions, on the possession of deep knowledge of the subject and modern teaching methods, on the performance of managerial functions at a high organizational level, the teacher's ability to communicate with all participants in the educational process, on forecasting the expected results of his activity, on the ability to objectively analyze his own work and the desire for self-improvement.

The integration of the results of scientific investigations of modern scientists, the conceptual and categorical analysis of the construct made it possible to reveal the determining role of psychological and pedagogical competence in pedagogical activity, as well as to distinguish its components as psychological- communicative, pedagogical (subject, didactic, methodical), managerial, projective-prognostic and reflexive-pedagogical competence and determine its structural components: motivational, professional-thesaurus, activity-creative and reflective. The interdependence and interrelationship of the components and components of psychological-pedagogical competence have been studied, namely: each component contains all defined components, therefore the formation and development of each component of psychological-pedagogical competence generates each of its components.

The analysis of scientific sources and regulatory documents proves that the preparation of a graduate of a higher technical education institution for pedagogical activity is insufficient, therefore the formation and development of psychological and pedagogical competence takes place in the system of scientific and methodological work of the institution where the future teacher comes to work.

The dissertation presents scientific-methodical support for the formation and development of the psychological-pedagogical competence of teachers of special disciplines: technology, algorithm and organizational-pedagogical conditions for their introduction into the system of scientific-methodical work of the technical college. The diagnostic complex, which includes methods adapted by the author

(questionnaires, tests, diagnostic maps, questionnaires, etc.) grouped according to indicators and criteria, made it possible to determine the level of formation of the teacher's psychological and pedagogical competence as initial, sufficient and high using criteria (motivational-value, cognitive, executive-pedagogical, reflective) and indicators inherent in each criterion.

In order to develop a pedagogical technology for the formation and development of the psychological and pedagogical competence of teachers of special disciplines of a technical college, a theoretical analysis of the definitions of «educational technology», «pedagogical technology», «learning technology» in modern scientific discourse was made, which made it possible to choose a pedagogical technology as the optimal form of implementation of research tasks and provided the basis for determining the content and structure of the technology. The author's pedagogical technology is presented, which contains five modules: conceptual, target, content, activity-procedural and evaluation-resultative modules, which ensured the systematicity and phasing of the process of formation and development of the psychological and pedagogical competence of teachers. The developed methodological and training special course «Development of pedagogical skills of teachers of special disciplines» became the basic form of technology and allowed to implement its theoretical-methodological, practical and training content blocks.

Organizational-pedagogical conditions for the effective implementation of the presented technology as components of the activity-process module are determined: the creation of a system of scientific-methodical work in the educational institution, which ensures the formation and development of the psychological-pedagogical competence of teachers of special disciplines of the technical college; formation of internal and creation of external motivation of teachers of special disciplines for professional activity in the technical college; introduction of modern information means and communication systems into the system of scientific and methodical work.

An experimental verification of the effectiveness of the technology of formation and development of psychological-pedagogical competence and organizational-pedagogical conditions was carried out, which took place in four stages: organizational-preparatory, search-finding, developmental-formative, control-generalizing. The introduction of technology and organizational-pedagogical conditions into the system of scientific-methodical work of technical colleges took place according to the developed algorithm, which enabled the planned development of certain components and structural components of the psychological-pedagogical competence of teachers. The algorithm was presented, which provided for the step-by-step implementation of the technology: step 1 – definition of the purpose and tasks of the technology; step 2 – creation of organizational and pedagogical conditions for its effective implementation in the scientific and methodological work of the college; step 3 – implementation of the basic form of technology into a system of scientific and methodical work, which included 4 phases (organizational, two procedural-integrative, current-corrective); step 4 – performance evaluation (diagnosis, analysis of results); step 5 – forecasting and perspectives.

The effectiveness of the developed technology and defined organizational and pedagogical conditions was experimentally verified and proven. The following results were obtained: in the experimental group (EG), the initial level of formation of the psychological and pedagogical competence of teachers is 1.7%, sufficient – 84.4%, high – 14.0%; in the control group (CG), 21.8% of teachers had an initial level, 67.6% had a sufficient level, and 10.6% had a high level. A comparative analysis of the results of the ascertainment and control sections was made and the dynamics of the development of the levels of the formation of the psychological and pedagogical competence of teachers was investigated: the initial level in EG decreased by -25.1%, and in CG by -5.6%; the sufficient level in EG increased by +21.2%, in CG only by +5.0%; the high level in EG increased by +3.9%, in CG – by +0.6%.

The solved tasks, the results of the study demonstrated the validity of the hypothesis and methodology laid in its basis, confirmed the effectiveness of technology and organizational and pedagogical conditions for the formation and development of psychological and pedagogical competence.

The conducted research does not exhaust all aspects of the problem of formation and development of psychological and pedagogical competence of teachers of special disciplines of technical institutions of vocational pre-higher education. We see promising directions for further research: the study of the historical retrospective of the development of pedagogical schools in technical pre-higher education, in particular in Ukrainian and European technical schools; analysis of opportunities for the formation and development of managerial competence, as a psychological and pedagogical component, among managers and members of the administration of technical colleges and vocational education institutions; further development and substantiation of methodical support for the formation of scientific and analytical competence of teachers of vocational pre-higher education; research on the integration of means of informal education into the system of scientific and methodical work in the conditions of distance and mixed forms of the educational process for the development of pedagogical skills of teachers of institutions of vocational pre-higher education.

Keywords: competence, professional activity, psychological and pedagogical competence, scientific and methodological work, pedagogical technology, pedagogical technology for the formation and development of psychological and pedagogical competence, teachers of special disciplines, organizational and pedagogical conditions, informal education.